

Trzaska Rafał. Conservation Management Plan as a cultural heritage protection methodology. *Journal of Education, Health and Sport*. 2017;7(6):980-986. eISSN 2391-8306.
DOI <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.1134451>
<http://ojs.ukw.edu.pl/index.php/johs/article/view/5182>

The journal has had 7 points in Ministry of Science and Higher Education parametric evaluation. Part B item 1223 (26.01.2017).
1223 Journal of Education, Health and Sport eISSN 2391-8306 7

© The Author (s) 2017;

This article is published with open access at Licensee Open Journal Systems of Kazimierz Wielki University in Bydgoszcz, Poland

Open Access. This article is distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Noncommercial License which permits any noncommercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited. This is an open access article licensed under the terms of the Creative Commons Attribution Non Commercial License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>) which permits unrestricted, non commercial

use, distribution and reproduction in any medium, provided the work is properly cited.

The authors declare that there is no conflict of interests regarding the publication of this paper.
Received: 30.06.2017. Revised 30.06.2017. Accepted: 30.06.2017.

Conservation Management Plan as a cultural heritage protection methodology

Program prac konserwatorskich elementem ochrony dziedzictwa kulturowego

Rafał Trzaska

Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Śląsku

Key words: Optimization, expense (CAPEX, OPEX), heritage protection

Słowa kluczowe: Optymalizacja, koszty inwestycyjne, koszty operacyjne, ochrona dziedzictwa narodowego, wsparcie i rozwój regionu

Abstract

In this paper author describe how important is conservation management plan. Conservation management plan do not have support in law articles, therefore authors which create documents (documents in meaning conservation management plans) have not defined what they should put in to it. In this case, wrong written conservation management plan often is harmful than helpful for conservation management process.

Streszczenie

Artykuł opisuje jak bardzo ważnym dla prowadzenia prac konserwatorskich jest Program Prac Konserwatorskich. Ten dokument nie znalazł żadnego odzwierciedlenia prawnego i choć jest pisany to tak naprawdę nie ma zdefiniowanej zawartości przez co jest realizowany w różny sposób nie zawsze profesjonalny co często szkodzi zabytkom w trakcie odbudowy.

Otoczenie prawne.

Narzędzia prawne umożliwiające egzekwowanie należytej ochrony zabytków to Konstytucja, ustawa o samorządach oraz Ustawa o Ochronie Zabytków. Jednak należy z całą mocą podkreślić, iż tak konstytucja jak ustawa o samorządach owszem wzmiankuje, iż zabytki chronić należy ale żadna z nich nie precyzuje jak tego dokonać. Zostaje pewne niedomówienie, które łatwo jest wykorzystać w zależności od sytuacji.

Najlepszym narzędziem jest ustawa o ochronie zabytków. Jednak i tutaj nie znajdujemy mechanizmów prawnych dających możliwość twardego egzekwowania praw dla zabytków. Brakuje przygotowanych procedur tak jak ma to miejsce w procesie budowlanym oraz uzyskaniu pozwolenia na budowę.

Należy jednak wskazać, iż sytuacja w Polsce nie jest odosobniona i podobnie ma to miejsce w innych krajach. Co ciekawe powstają organizacje poza rządowe, które na własną rękę opracowują wytyczne do sformalizowania procesu opieki, odbudowy i ochrony zabytków. Należy tutaj podać jako przykład ticcih.org oraz cmp.openstandards.org. Ciekawym przykładem w tym zakresie jest Austria oraz Wielka Brytania, które na oficjalnej stronie podaje opracowane standardy dotyczące ochrony zabytków.

Cel ochrony zabytków.

Ochrona Dziedzictwa Narodowego jest ochroną naszej przeszłości i naszych osiągnięć. Jest ochroną naszych korzeni i tożsamości narodowej. Daje nierozwalną więź z przeszłością i umożliwia nam ułożenie historyczne jak również ekonomiczne i polityczne w zmieniającej się z latami rzeczywistości. Umożliwia pokazanie późniejszym pokoleniom jak żyli i pracowali ich przodkowie oraz na jakim poziomie był rozwój technologiczny i społeczny ówczesnego społeczeństwa. Jednocześnie przyczynia się do upamiętnienia ważnych osiągnięć kulturowych i technicznych ówczesnego społeczeństwa. To dzięki ochronie zabytków nowożytni są w stanie uświadomić sobie, iż wiele z tak zwanych nowoczesnych wynalazków w rzeczywistości jest tylko ulepszeniem rozwiązania technicznego z przed lat. Dla przykładu warto wskazać, iż osiągnięcia w zakresie konstrukcji czy też budowy komputerów sięgają nie XX wieku ale już starożytnej Grecji. Takie wnioski można wysunąć właśnie na podstawie badań jak i ochrony zabytków.

Należy również pamiętać, iż ochrona zabytków to również wsparcie dla rozwoju regionu. Duża liczba dobrze zdokumentowanych zabytków powoduje napływ turystów a to przekłada się na rozwój mikroekonomiczny regionu. Szczególnym zainteresowaniem ostatnich lat cieszą się zabytki techniki. Nie chodzi tutaj tylko i wyłącznie o zabytki techniki typu działająca maszyna parowa. Zabytkami techniki są również obiekty o złożonej strukturze jak choćby kopalnia. Doskonałym tego przykładem jest kopalnia Soli w Wieliczce czy też Kopalnia złota w Złotym Stoku jak również kompleks parowozowni wraz z czynnym taborem w Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Śląsku w Jaworzynie Śląskiej. To przykłady zagospodarowania zabytku bez zmiany ich funkcjonalności. Przykład kopalni w Wieliczce pokazuje jak można z wycuciem wpleść działania, które przynoszą dodatkowy dochód. Między innymi jest to sala noclegowa, w której można spędzić noc jak również możliwość zorganizowania uroczystości (np. weselnych). Innym rodzajem ochrony zabytków jest działalność polegająca na częściowej zmianie funkcjonalnej w stosunku do oryginału lub też całkowitej zmianie funkcjonalnej. Jednak obie te formy – przeprowadzone dobrze – mają za zadanie dochowanie jak największej substancji zabytku. Można by nawet powiedzieć, iż nowa funkcjonalność musi być na tyle dyskretnie wpleciona aby nie zaburzać pierwotnego przeznaczenia. Dobrym tego przykładem jest Zamek Kliczków na Dolnym Śląsku niedaleko Bolesławca.

Cel prowadzenia prac konserwatorskich

Nadrzędnym celem prowadzenia prac konserwatorskich jest zachowanie i zabezpieczenie zabytku przed zniszczeniem. Cel ten może być osiągnięty w dwojaki sposób. Poprzez przeprowadzenie prac konserwatorskich mających na celu zachowanie wyglądu zabytku oraz jego maksymalnej oryginalności. Innym dużo bardziej złożonym procesem jest realizacja prac konserwatorskich mających na celu doprowadzenie zabytku do ponownego działania lub utrzymania działającego. Ten zakres prac jest dużo bardziej skomplikowany. Szczególną uwagę należy zwrócić na aspekty bezpieczeństwa wynikające z użytkowania. Kłopotliwe jest odbieranie prac wykonanych technikami z epoki powstania zabytku. Inspektorzy niechętnie odbierają prace, które w obecnym czasie są wykonywane inaczej. A pacierz ważne aby zrekonstruowany element spełniał określone parametry wytrzymałościowe a nie sposób realizacji czy wykonania. Szczególnie złe doświadczenia w tym zakresie dotyczą odbudowy kotłów parowych, które oryginalnie były nitowane a teraz inspektorzy wymagają aby były spawane.

Niestety zdarza się i tak, iż nie ma możliwości ochrony zabytku. Konieczne jest jego rozebranie – pozostawmy teraz powody takich decyzji. W takiej sytuacji powinno dojść do bardzo precyzyjnego badania zabytku aby uzyskać możliwie najwięcej informacji na jego temat. Dokumentacja fotograficzna oraz opisowa wydaje się być pewnym nie dyskusyjnym minimum.

Jak to zostało powiedziane wcześniej prace konserwatorskie mogą być przeprowadzone również w taki sposób aby zabytek mógł mieć nową formę funkcjonalną – cukrowani w Żninie, która po zakończeniu prac będzie miejscem rekreacyjnym typu SPA lub też utrzymać formę funkcjonalną ale w odnowionej formie – Dworzec Główny we Wrocławiu a ściślej zabytkowe dworce PKP, które właściciel (PKP) poddaje rewitalizacji.

Program prac konserwatorskich

Wydać się, iż najlepszym określeniem programu prac konserwatorskich jest projekt branżowy. Jego celem jest maksymalnie precyzyjne zdefiniowanie zakresu koniecznych do wykonania prac z przedstawieniem celu do jakiego/którego dążymy czy też do jakiego sobie zaplanowaliśmy. Służy do jasnego i szczegółowego zdefiniowania zakresu prac. Powinien mieć taką objętość aby dokładnie i rzeczowo opisać zakres prac. Im więcej szczegółów tym lepiej. Dokładnie przygotowany program prac konserwatorskich umożliwi wykonawcy rzetelne wywiązanie się z prac. Co ważne program prac konserwatorskich jest podstawą do wykonania kosztorysu prac oraz ocenie koniecznych do pozyskania materiałów. Zatem jeśli program prac konserwatorskich będzie zawierał ogólniki to i kosztorys nie będzie mógł być rzetelnie wykonany, a co za tym idzie efekt prac będzie daleki od zamierzonego.

Zawartość merytoryczna programu prac konserwatorskich powinna obejmować wszystkie elementy, które przyczynią się do zadbania o zabytek z planem BIOZ włącznie. Autor z własnego doświadczenia umieszcza w programie prac konserwatorskich również wskazanie do sposobu wykonania prac, jakimi metodami oraz zamieszcza wszędzie gdzie to możliwe parametry techniczne elementów, które będą odbudowywane. Jasno trzeba podkreślić, iż nie zawsze bez rozebrania da się ocenić zakres koniecznych do wykonania prac z uwzględnieniem ich technik. W takiej sytuacji należy bazować na doświadczeniu oraz na opisach usterek w tego rodzaju rozwiązaniach techniki. Wszystko po to aby program prac konserwatorskich oraz kosztorys tworzyły spójny i wiarygodny dokument.

Do napisania programu prac konserwatorskich bardzo przydatna jest dokumentacja zabytku

tak oryginalna techniczna jak również wszelkiego rodzaju materiały dokumentujące przebieg eksploatacji zabytku techniki. Wszelkie opisy techniczne oraz wiedza z zakresu danej dziedziny techniki. Niestety bolączką w aspekcie prawnym ochrony zabytków jest brak wytycznych do pisania programów prac konserwatorskich. W ten sposób każdy z dokumentów jest przyjmowany jako właściwy. Nie ma możliwości oceny czy dokument jest dobrze przygotowany bo nie ma w tej materii żadnych wytycznych konserwatorskich. Podobnie o programach prac konserwatorskich w zakresie merytorycznym milczy ustawodawstwo.

W konsekwencji braku uregulowań w tym zakresie wiele zabytków ulega zniszczeniu lub dewastacji poprzez nieprofesjonalne prace konserwatorskie. Ile zabytków jest niszczonych bez powrotu a ile z nich zmienia swój wygląd wystarczy poczytać na forach dyskusyjnych w tematyce ochrony zabytków. Ciekawym przykładem ochrony zabytków jest funkcja społecznego opiekuna zabytków. Autor mając ustanowione takie kompetencje wykorzystał je w trakcie procesu inwestycyjnego jednego z obiektów państwowej uczelni we Wrocławiu. Tam w trakcie prac dochodziło do wandalizmu – a wszystko zgodnie z projektem – zabytkowych elementów wystroju. Dokonano powołania projektanta zamiennego, który dokonał ponownego przeprojektowania istniejącego projektu branżowego i okazało się, iż możliwe było połączenie nowoczesnej techniki z zabytkowym wystrojem wnętrza. Niestety bolesne było poniesienie podwójnego kosztu przez inwestora czego można było się ustrzec rzetelnie przygotowując się do inwestycji i mając na uwadze zabytkowy charakter obiektu.

Wydaje się zasadne aby zabytki były z mocy prawa wpisane pod ochronę konserwatorską. To zablokuje ich dewastację w procesach budowlanych. Podobnie w zakresie urządzeń i obiektów o charakterze zabytkowym.

Brak jednolitego formatu oraz procedur mających stanowić program prac konserwatorskich *vide* dokumentacja budowlana, brak uregulowań w tym zakresie dla konserwatorów zabytków powoduje, iż efektem prac konserwatorskich jest zabytek daleko odbiegający od jego oryginalnego wyglądu.

Przykłady ochrony dziedzictwa przemysłowego śląska prowadzone przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego Śląska pokazują, iż proces odbudowy zabytków ich utrzymania i eksploatacji jest procesem trudnym aczkolwiek możliwym do realizacji. Należy tutaj wymienić następujące obiekty, które fundacja otoczyła ochroną i które w ramach możliwości finansowych są utrzymywane w ciągłym funkcjonowaniu lub są poddawane powolnemu procesowi

rewitalizacji:

- Muzeum Przemysłu i Kolejnictwa na Śląsku w Jaworzynie Śląskiej
- Parowozownia Dzierżoniów
- Młyn Hilberta w Dzierżoniowie
- Folwark Piotrowice
- Walcownia Katowice – Szopienice
- Fabryka Porcelany w Tułowicach koło Opola

Proces odbudowy, renowacji zabytku należy przeprowadzić zgodnie z zasadami ekonomii związanej z zarządzaniem projektami.

Zasadniczym elementem jest zbudowanie funkcji celu, strategii i wizji. Ważne na tym etapie jest odpowiedź na pytanie czy budować/rozwijać własny warsztat czy też część prac zlecić na zewnątrz.

Podjąć można do realizacji tylko projekty tak zwane rentowne, w których $CAPEX > OPEX$. Nie można ukrywać kosztów inwestycyjnych czy też sztucznie ich minimalizować. To odbije się później na kosztach utrzymania - operacyjnych. Jak wynika z doświadczenia autora projekty, w których sztucznie minimalizowano koszty inwestycyjne zamykały się budżetem wiele większym niż pierwotnie planowanym oraz wieloma innymi komplikacjami a wśród nich najgorsze czyli niezadowolenie inwestora. Prace przy zabytkach prowadzić należy od końca. Czyli najpierw ustalić funkcjonalność zabytku o ile ta odbiega od pierwotnej a potem dokonać opracowania dokumentacji.

Zarządzanie ryzykiem to kolejny bardzo ważny element przekładający się tak na budżet jak również na terminowość prac oraz efekt finalny. Ryzyka można podzielić na zewnętrzne, na które nie mamy wpływu jak również wewnętrzne, które możemy zminimalizować – mówiąc językiem ekonomii, którymi możemy zarządzać.

Kolejny ważny element to założenie parametrów optymalizacji. Unikać realizacji projektów „po tanioci”. Ważna jest do podjęcia decyzja czy zabytek ma być tylko poddany konserwacji czy też przywrócony lub utrzymany w działaniu. Niezbędnym elementem umożliwiającym przywrócenie zabytku do działania jest infrastruktura towarzysząca. Z takim przypadkiem fundacja zetknęła się Walcowni w Szopienicach gdzie do uruchomienia urządzeń napędzanych parą okazało się konieczne zainstalowanie wytwornicy pary. Z technicznego punktu widzenia nie jest to problem. Jednak formalności jakie okazały się konieczne do zrealizowania skutecznie

mogły odsunąć termin zakończenia prac.

Podsumowanie.

Odbudowa i utrzymanie zabytków tak techniki jak i zabytków budowlanych jest procesem skomplikowanym. Jak wynika z wielu prac prowadzonych przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Przemysłowego Śląska prace w zakresie ochrony i utrzymania zabytków mocno komplikują się poprzez nieprofesjonalne przygotowywanie programów prac konserwatorskich w efekcie, których prace wykonywane są nie profesjonalnie. Kosztorysy opracowywane na bazie takich programów prac konserwatorskich są nieprecyzyjne. Zagrożają niedoszacowaniu budżetu inwestycji a zarazem nie gwarantują terminowości realizacji prac.

Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23.07.2003 (Dz. U. z 2003 pozycja 1568) o Ochronie Zabytków i Opiece nad Zabytkami
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 pozycja 483)
3. ticcih.org – The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage
4. cmp.openstandards.org – The Open Standards for the Practice of Conservation
5. Wiedza autora uzyskana w trakcie opracowania szeregu programów prac konserwatorskich
6. Wiedza autora uzyskana w trakcie prac z zakresu optymalizacji kosztów